

Föräldravänliga villkor i lokalpolitiken

Åtgärder och goda exempel från Sveriges kommuner

OLLE FOLKE OCH JOHANNA RICKNE

arenaidé

FÖRÄLDRAVÄNLIGA VILLKOR I LOKALPOLITIKEN
Åtgärder och goda exempel från Sveriges kommuner
2017 Arena idé

© Arena idé, Olle Folke och Johanna Rickne

Illustrationer: Gunilla Hagström

Tack till Linda Stark och Anneli Persson för journalistiskt arbete och redigering.

Rapporten kan laddas ner från www.arenaide.se/rapporter

OLLE FOLKE är docent i statskunskap och forskare vid Statsvetenskapliga institutionen på Uppsala universitet och affilierad till IFN. Han forskar inom tillämpad politisk ekonomi och genus och politisk representation. Hans huvudsakliga forskning handlar om vilka som blir politiker och gör karriär i svenska kommuner.

JOHANNA RICKNE är docent i nationalekonomi och forskare vid IFN. Hennes huvudsakliga forskningsintressen är arbetsmarknadsekonomi, familjekonomi och politisk ekonomi. Hennes avhandling undersökte lönesättning och socialförsäkringar i den kinesiska industrisektorn. Hennes nuvarande forskningsprojekt handlar om jämställdhet på arbetsmarknaden och politiska karriärer i svenska politik.

Innehållsförteckning

Inledning	6
<i>Unika data</i>	7
<i>Förälder och förtroendevald i dag</i>	7
Åtgärder	10
<i>Mötesrutiner och mötestider</i>	10
<i>Vägar framåt: exempel från tre kommuner som infört föräldravänliga mötestider</i>	13
<i>Gör det enklare att ta med barn till möten</i>	15
<i>Skapa barnvänliga möteslokaler</i>	16
<i>Åtgärder för heltidspolitiker</i>	17
Åtgärder för heltidspolitiker och KSO	18
<i>Dela på uppdragen och gör enskilda personer mindre oersättliga</i>	19
<i>Anställ politiska sekreterare eller assistenter som avlastar de tyngsta uppdragen</i>	20
<i>Gör upp med myten om att politiker måste vara ständigt tillgängliga</i>	20
<i>Skapa egna rutiner för föräldraledighet</i>	21
<i>Så här går det att göra: Tre kommuner som har gått sina egna vägar</i>	25
Föräldravänliga villkor för kommunpolitiker: En checklista	26
Slutdiskussion och sammanfattning	27
<i>Åtgärder ger resultat</i>	27
Litteraturlista	29
Appendix: Index över familjevänliga arbetsvillkor	30

Inledning

Den här skriften handlar om villkoren för lokalpolitiker som är föräldrar. I Sverige finns i dag 36 800 förtroendevalda lokalpolitiker. Det är människor som har uppdrag i kommunala nämnder och styrelser, som är ledamöter i kommun- och landstingsfullmäktige, och personer som har toppuppdrag som kommunalråd eller landstingsråd.

Många förtroendevalda har småbarn. Elva procent av de förtroendevalda, lite mer än fyra tusen lokalpolitiker, har barn i förskoleåldern. De data som vi presenterar i den här skriften visar att dessa förtroendevalda är mer benägna att hoppa av sina politiska uppdrag. Dessutom är de underrepresenterade i förhållande till sin andel i befolkningen, framför allt på positionerna med mest inflytande.

Vi vill ge förslag på praktiska åtgärder i de förtroendevaldas arbetsmiljö som underlättar för småbarnföräldrar att vara politiskt aktiva. Vi presenterar ett antal åtgärder och förändringar enskilda kommuner kan göra för att skapa bättre förutsättningar för småbarnsföräldrar att påbörja och att fortsätta sin politiska karriär. Det handlar om praktiska lösningar inom en rad områden, såsom regler för mötestider, skötrum och plats för barn på möten. Vi diskuterar också normativa förändringar, till exempel när det gäller regler för tjänstledighet och föräldraledighet.

Vårt mål är att handboken ska kunna fungera som en inspiration till konkreta förändringar, och att innehållet ska sparka i gång diskussioner om arbetsvillkor, arbetsmiljö och lika möjligheter för deltagande i den moderna demokratin.

Småbarnsföräldrars deltagande på lika villkor är en demokratisk rättvisefråga. Demokratin är beroende av att medborgare från olika delar av samhället och med olika livserfarenheter har möjligheter att engagera sig politiskt.

Förutom att lägga grunden för ett demokratiskt deltagande för fler grupper i samhället finns det flera andra skäl att arbeta aktivt för en mer inkluderande lokalpolitisk arbetsmiljö. Att politiker kan komma från alla delar av samhället öppnar för en större pool av mänskliga talanger och förmågor (Murray 2015). Det finns således ett tydligt produktivetsargument för att göra positionerna tillgängliga för fler.

Småbarnsföräldrar är också en grupp av medborgare som direkt berörs av kommunens politik, exempelvis inom förskolan. Som brukare kan de därför ge viktiga perspektiv från dagens utmaningar inom kommunens verksamhet. En arbetsmiljö som begränsar inträdet för småbarnsföräldrar kan också resultera i en skev representation av politiska åsikter och göra de politiska prioriteringarna mindre representativa.

Rekryteringsbasen för högre uppdrag utgörs i huvudsak av personer som blivit återvalda under flera mandatperioder i följd. Det är mycket ovanligt att personer som kommer in "från sidan" får uppdrag som kommunalråd eller kommunstyrelsens ordförande. Det är lättare för män än för kvinnor att bli återvalda. Under de sex senaste mandatperioderna återvaldes i snitt 57 procent av männen, men endast 53 procent av kvinnorna. Könsskillnaden i att bli återvald var alltså nästan åtta procent. (Folke och Rickne 2015, s. 8). Att göra den politiska arbetsmiljön tillåtande för barnföräldrar är också i viss mån en jämställdhetsfråga. Kvinnor och män reagerar nämligen annorlunda på att bli föräldrar. Det är först och främst kvinnor som hoppar av politiken i samband med att de får barn. Bland dem som når toppen av politiken är dessutom kvinnliga småbarnsföräldrar klart underrepresenterade i jämförelse med manliga småbarnsföräldrar. Här är det dock viktigt att påpeka vi i tidigare forskning (Folke och Rickne 2016) konstaterat att avhopp bland småbarnsföräldrar inte är till-

räckligt för att förklara den kraftiga underrepresentationen av kvinnor på toppen av kommunpolitiken.

I en bilaga till Demokratiutredningen (Folke och Rickne 2015) beskriver vi det glastak av diskriminering som kvinnliga politiker möter, och som också är en bidragande orsak till att endast 37 procent av landets kommunstyrelseordförande är kvinnor i dag (SCB:s Förtroendevalda i kommuner och landsting 2015). Glastaket kan beskrivas som en lägre sannolikhet att kvinnor tilldelas förtroendeuppdrag trots likvärdiga kvalifikationer. Ofta relateras bristen på kvinnor i toppen, inom politiken såväl som inom näringslivet, till att kvinnor hoppar av karriären i större utsträckning än män och att det därmed finns för få lämpliga kvinnliga kandidater till högre uppdrag. Att minska avhoppet hjälper dock föga om kvalificerade kvinnliga kandidater ständigt slår i ett glastak på sin väg till mer inflytelserika positioner (Folke och Rickne 2015). De åtgärder vi föreslår ska därmed snarare ses som inriktade på just underrepresentationen av småbarnsföräldrar.

En viktig aspekt av flera av de åtgärder som vi beskriver är den gråzon som i dag finns mellan lagrum och praxis. Kommuner har i dagsläget möjligheten att själva skapa praxis för att till exempel – trots att den nuvarande kommunallagen inte förutsätter det – tillåta kommunpolitiker att vara föräldralediga och på så sätt underlätta barnföräldrars politiska engagemang. Den här handboken kommer att behandla konkreta exempel på hur sådan praxis kan se ut och hur den kan införas.

Unika data

I den här skriften förslår vi en lista på praktiska förändringar i arbetsmiljön som kan göra kommunpolitiken till ett mer tillåtande forum för barnföräldrars deltagande. Förslagen på åtgärder valdes ut på basis av tidigare forskning och utifrån en serie intervjuer med aktiva kommunpolitiker. Vi har också genomfört en enkätstudie bland politiker på de högsta kommunpolitiska förtroendeuppdragen, KSO och vice KSO, för att kartlägga arbetsvillkoren ute i kommunerna. Enkäten genomfördes under hösten 2013 och besvarades av 400 politiker, 70 procent av alla KSO:er och vice-KSO:er. Minst ett svar kom in från 90 procent av kommunerna. Som ett tillägg till enkäten gjordes också intervjuer med kommunpolitiker i kommuner som särskilt intensivt arbetat med att utforma lösningar inom de områden som vi föreslår.

För att beskriva närvaron, avhopp och skilsmässor bland småbarnsföräldrar använder vi registerdata som sammanställts av Statistiska centralbyrån och inom ramen för författarnas tidigare forskningsprojekt. Det bygger på listor över alla nominerade politiker på alla kommunala valsedlar under perioden 1988–2010. Dessa listor är sedan sammanlänkade med svenska register och myndigheters uppgifter om till exempel antalet barn, barnens ålder, civilstånd och föräldraledighet. Dessa data, som har en mycket hög tillförlitlighet, har avidenfierats och analyserats på Statistiska centralbyråns säkra server.

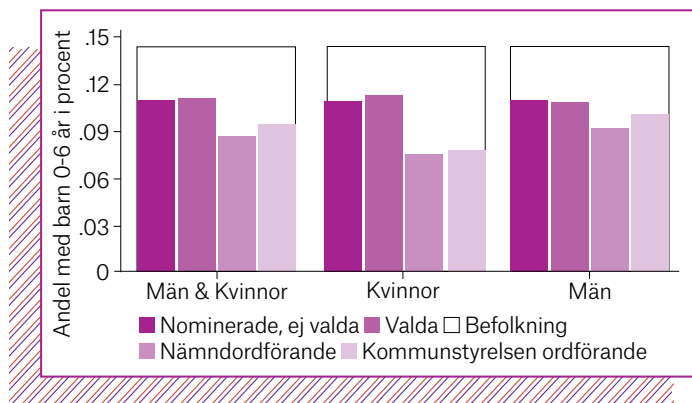
Förälder och förtroendevald i dag

Det är tydligt att småbarnsföräldrar är underrepresenterade i kommunpolitiken. I Figur 1 sammanfattas andelen politiker med barn mellan 0–6 år på olika nivåer i kommunpolitiken under mandatperioderna 2006–2010 och 2010–2014. Som jämförelsepunkt visar vi också andelen personer med barn i samma ålder (0–6 år) av den svenska befolkningen i åldrarna 18–65 under samma år. Andelarna visas för fyra olika nivåer av politiska uppdrag, nominerade på valsedeln, valda till kommun-

fullmäktige, ordförande i kommunala nämnder och kommunstyrelsens ordförande (KSO). En stor andel av de nominerade politikerna har ett förtroendeuppdrag i en kommunal nämnd utan att vara valda till fullmäktige.

Föräldrar med barn i förskoleåldern utgör en mindre andel av de svenska lokalpolitikerna än av befolkningen. Siffrorna i figur 1 visar att småbarnsföräldrar utgör 11,0 % av de nominerade och 11,4 % av de valda till kommunfullmäktige. Samtidigt utgör de 14,3 % av befolkningen som helhet. Andelen småbarnsföräldrar är ännu lägre på de högre politiska positionerna, 8,7 % bland nämndordförande och 9,5 % bland ordförande i kommunstyrelsen (KSO). Det är hela 33 % färre än bland befolkningen som helhet. På de högre positionerna verkar det också finnas en könsskillnad. Även om andelen som har småbarn är snarlik mellan kvinnor och män bland de nominerade och valda, är det 7,9 % av kvinnorna som är KSO som har småbarn, medan 10,1 % av männen har det.

Figur 1. Andelen kommunpolitiker med barn mellan 0 och 6 år jämfört med den svenska befolkningen

Att småbarnsföräldrarna utgör en mindre andel av våra lokalpolitiker än av befolkningen kan bero på att många drar sig från att ta på sig politiska engagemang under småbarnsåren, eller att politiker som redan har ett uppdrag hoppar av när de blir föräldrar.

Upplevelsen att ett politiskt uppdrag "krockat med familjelivet" är en vanlig anledning som politiker uppger när de tillfrågas om varför de lämnat

sitt uppdrag i förtid (Nielsen 2001, Järnbert och Wilén 2013). Studier av avhoppare har också visat att småbarnsföräldrar är betydligt mer benägna att lämna sina förtroendeuppdrag (Järnbert och Wilén 2013).

Svårigheten att kombinera föräldraskap med politiska förtroendeuppdrag är särskilt märkbar när kvinnor tillfrågas om anledningen till avhopp från politiken. Totalt sett uppgav en större andel kvinnor (33 %) än män (22 %) familjeförhållanden som ett bidragande skäl till sitt avhopp (Järnbert och Wilén 2013). Genom att undersöka alla personer som försvunnit från sina partilistor mellan 1988 och 2010 kan vi utläsa ett liknande mönster. Bland manliga ledamöter i kommunfullmäktige som får sitt första barn under en mandatperiod är det i genomsnitt 55,9 % som också sitter i fullmäktige i nästa. Bland kvinnorna är andelen betydligt lägre, 43 %. Om vi i stället jämför att stå kvar på valsedeln är det 60,1 % av kvinnorna som står kvar, men 73,4 % av männen.

Bara för att en politiker blir kvar på sitt uppdrag under småbarnsåren innebär det inte att det inte uppstår stress och konflikt när det politiska uppdraget ska kombineras med familjelivet. Bland de kvinnliga småbarnsföräldrar som är kvar och har barn kan vi observera en större andel skilsmässor. Bland de kvinnor med småbarn i kommunfullmäktige som blir återvalda till sina uppdrag är 7,9 % skilda, vilket kan

jämföras med 5,9 % bland de kvinnliga småbarnföräldrarna i befolkningen. Bland de återvalda männen i kommunfullmäktige som har småbarn är dock en lägre andel (4,6 %) skilda än bland de manliga småbarnsföräldrarna i befolkningen (5,8 %). Det är dock på toppen av kommunpolitiken som vi ser de mest dramatiska skilsmässotalen för kvinnor. Bland de tio kvinnliga KSO:erna som hade småbarn under valperioderna 2006 och 2010 var hela 30 % skilda, medan bara 12,8 % av de 39 KSO som var småbarnspappor var skilda.

Att göra det politiska engagemanget mer förenligt med familjelivet speglar en bredare förändring av arbetslivet i stort. Sedan länge pågår politiska och akademiska diskussioner om olika sätt att göra arbete mer familjevänligt för att minska stressen, öka människors välbefinnande och att göra arbetslivet mer tillåtande. Det handlar om att göra det möjligt för människor att kombinera en aktiv föräldraroll med en framgångsrik karriär i stället för att tvinga dem att välja. Det handlar också om att göra det möjligt för ensamstående föräldrar med ett större lass att dra hemma att få samma möjligheter att bidra till arbetslivet med sina talanger, sitt engagemang och sina färdigheter.

Forskningen om en familjevänlig arbetsmiljö har särskilt betonat problemet att kombinera ett aktivt familjeliv med så kallade "extrema jobb". Det är yrken som kräver långa arbetsdagar, mycket övertid och många resor som försvårar möjligheterna att få ihop det så kallade livspusslet (Hewlett och Lucy 2006, Goldin 2014). Dessa krav är ofta informella och handlar både om hur arbetsuppgifter specificeras, om stöd inom organisationen och om förväntningar och status.

Studier av högre förtroendeuppdrag inom svensk lokalpolitik har visat att de delar många av de egenskaper som gör ett jobb "extremt". Arbetet beskrivs ha mycket höga krav på tillgänglighet, med många olika arbetsområden och ett stort ansvar, både för den kommunala ekonomin, som arbetsgivare för de kommunalt anställda, och som arbetsledare för det politiska arbetet i kommunen och i det egna partiet (Nielsen 2001, Jonsson 2003).

Vem kommer till toppen i kommunpolitiken?

63 % av KSO:er är män

13 % av manliga KSO:er med barn under sju år är skilda. 30 % av kvinnliga är skilda.

79 % Så mycket tar kvinnliga KSO:er ut i genomsnitt av föräldraförsäkringsdagarna.

Samma siffra för KSO:er som är pappor är 12 %

Många har svårt att betrakta uppdraget som ett arbete. Framför allt är det svårt att se gränserna för vad de ska göra. Arbetsmängden är obegränsad. Arbetstidens omfattning reduceras endast av familjesituationen och hälsan.

KSO intervjuad i Nilsson (2001), s. 181.

Åtgärder

Villkoren ser olika ut för fritidspolitiker och heltidspolitiker, och olika typer av åtgärder är olika viktiga för olika grupper. Vi väljer därför att redovisa gemensamma åtgärder först, och sedan avsluta med en diskussion om aspekter som är särskilt viktiga för heltidspolitiker.

Mötesrutiner och mötestider

Så som vi arbetar politiskt så är det svårt att kombinera med föräldraskap. Vi måste se över formerna för våra möten, tid och plats.

Manlig toppolitiker

Barn ska lämnas och hämtas på förskola och skola. De ska skjutas till och från olika aktiviteter, föräldrar ska hjälpa till med läxor. För en förälder är det, kort sagt, viktigt att kunna planera sin tid.

Frågan om möten på dagtid eller kvällstid är kontroversiell.

För småbarnsföräldrar som är fritidspolitiker och samtidigt har ett jobb under dagarna är det enklast om möten ligger under kvällstid när ens partner kommit hem från jobbet och kan ta hand om barnen. Men samtidigt innebär möten på kvällstid att föräldern måste vara borta från familjen. För heltidspolitiker är dagtid att föredra eftersom kvällsmöten förlänger arbetstiden borta från familjen.

Möten med medborgarna och partimöten hålls främst på kvällstid och det är svårt att ändra. Men ju fler småbarnsföräldrar som har involverat sig i politiken, desto starkare tryck har det blivit på att förändra de rutiner och villkor som inte är förenliga med de värderingar som du har i dag som småbarnsförälder, till exempel genom att förlägga så många möten som möjligt på dagtid.

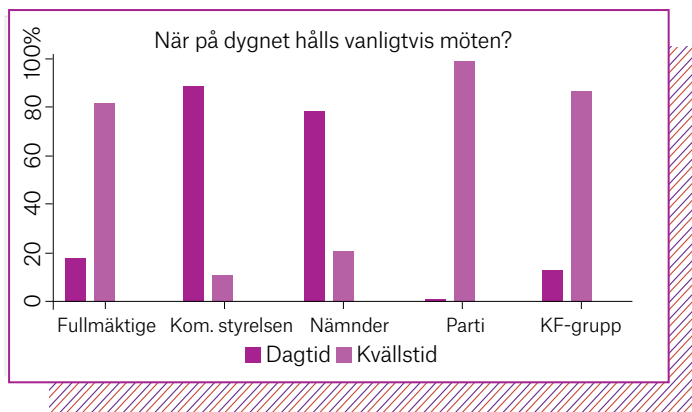

Figur 2a redovisar fördelningen av enkätsvar på frågan om vilka tider som olika typer av möten vanligtvis hålls. Det är tydligt att möten i fullmäktige och inom parti-gruppen hålls i huvudsak på kvällstid medan kommunstyrelsen och nämnderna i huvudsak sammanträder på dagarna.

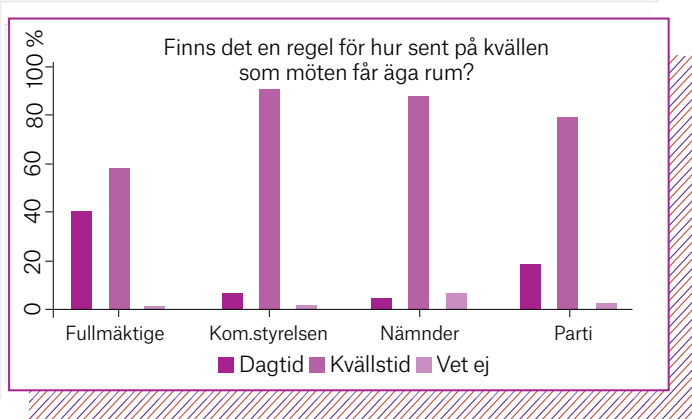
När ett möte hålls på kvällstid är det viktigt att ha fasta rutiner för när det ska sluta. Det blir särskilt viktigt för småbarnföräldrar som har överenskommelser med sin partner eller med barnvakten. För en politiker med små barn kan tider och de rutiner som omger mötena vara avgörande för att kunna ta sig an olika uppdrag. Figur 2b visar att det är relativt vanligt att kommuner har regler för hur sent ett kvällsmöte får sluta. För kommunfullmäktige är det 60 % som har en sådan regel. En intressant jämförelsepunkt är respondentens eget parti till höger i figuren. Här visar svaren i stället att 80 % av partierna har en sådan regel för sina möten.

Att ha en regel för mötens sluttid är bra för att kunna planera. Men om sluttiden är sent på kvällen ökar risken att det uppstår slitningar i familjelivet. Figur 2c visar de angivna sluttiderna för fullmäktigemöten, givet att det finns en regel för hur dags de ska sluta. Vi kan se att det inte är ovanligt att regeln sätter en tid sent på kvällen. Nästan en tredjedel avbryter inte sina möten förrän efter midnatt. Här kan en sluttid före klockan 22 vara att föredra.

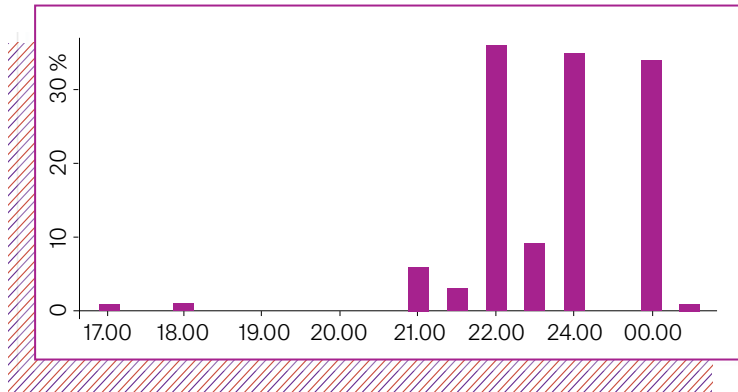
Figur 2a Variation mellan kommuner i mötestider på "mestadels kvällstid" eller "mestadels dagtid"

Figur 2b Förekomsten av bestämda sluttider för möten i olika församlingar och grupper

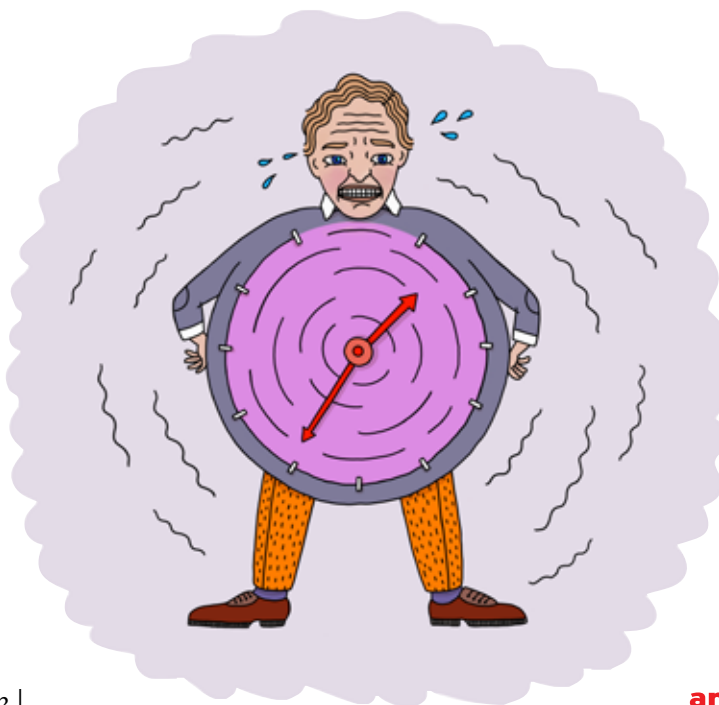
Figur 2c Fördelning av bestämda sluttider för möten med kommunfullmäktige. N=125

Oavsett när möten hålls är småbarnföräldrar särskilt beroende av tydlighet i planeringen. Det underlättar alltså att möten hålls på samma tid varje gång i stället för att variera. Det underlättar också om schemat för mötena görs lättillgängligt för deltagarna med god tidsmarginal. Vår enkät visar att möten med kommunstyrelsen och kommunfullmäktige allra oftast hålls på fasta tider. När det gäller nämnd-

möten är bilden annorlunda. I var femte kommun varierar mötestiderna för nämnderna, i stället för att vara fasta.

Att underlätta deltagande i möten på distans med hjälp av IT-lösningar kan vara ett bra sätt att hjälpa småbarnföräldrar. Detta gäller inte minst för ensamstående föräldrar. Dock är det i dag relativt ovanligt med sådana lösningar. För föräldrar till äldre barn är det också hjälpsamt om skolloven hålls mötesfria. Enligt vår undersökning är det ungefär en fjärdedel av kommunerna som har en sådan regel för sina möten i fullmäktige.

Vägar framåt: exempel från fyra kommuner som infört föräldravänliga mötestider

Exempel 1: Höör

När Stefan Lissmark (S) i början av 1990-talet blev vald till andre vice ordförande i kommunstyrelsen och dess arbetsutskott i Höör, hade hans äldsta son inte börjat skolan. Efter ett tag tyckte han att det började bli ohållbart att vara borta så många kvällar från sin familj.

Ibland tog han med sig sin son på både partimöten och kommunens politiska möten. Men ganska snabbt föreslog han att mötena skulle hållas på dagtid i stället, när barnen var på förskola och skola.

– Vi var några stycken politiker som hade små barn vid den tiden. Vad jag minns var det inget motstånd mot det, det var ingen som opponerade sig. Den rutinen, att ha möten på dagtid, har vi fortsatt med.

Sedan Stefan Lissmark blev KSO efter 2014 års val har han skapat en del nya mötesrutiner. Dels för att effektivisera och förbättra kvaliteten på mötena, dels för att göra det möjligt för fler att kunna engagera sig i kommunpolitiken.

– Jag kan bara utgå från mitt eget parti. Men vi har ett uttalat krav att försöka rekrytera yngre människor. Det betyder också att fler kommer vara, eller kommer att bli, föräldrar. Därför måste vi skapa förutsättningar så att de kan delta i praktiken.

Stefan Lissmarks erfarenhet är att möten generellt blir bättre av tydliga regler om hur länge de ska pågå och hur länge man får ha ordet och att det finns bestämda mötesdagar.

– Med det sagt är det viktigt att diskussioner och debatter får ta plats, det handlar inte om att begränsa, mer om att höja kvaliteten på mötena. Inga beslut blir bättre för att de ska harvas till långt in på nätterna.

– Min uppfattning är att i dag är alla måna om sin tid, den är något av det dyrbaraste vi har – oavsett om vi är småbarnsföräldrar eller pensionärer.

Mötena i KS, KF och, i så stor utsträckning som det är möjligt, i nämnderna hålls på förutbestämda dagar som alltid infaller på samma vardagar. Utöver det har Stefan Lissmark infört en "jourdag" då ledamöterna får vara beredda på att det kan bli möten. Resten av veckan ska vara mötesfri.

Dessutom har Höörs kommun som tradition att inte förlägga några möten under skolloven.

Vissa fritidspolitiker som är anställda inom privat sektor har dock fått känna av negativa konsekvenser sedan mötena flyttades till dagtid.

– En del har sagt att deras arbetsgivare knorrat om de ska vara borta så mycket under dagtid, fastän det är en lagstadgad rättighet.

– Genom att vi nu alltid har samma mötesdagar kan du säga till din chef att på dessa måndagar är jag alltid borta, dessa tisdagar har jag jour men i övrigt är jag alltid här. Det blir mindre överraskningar.

– Om du då har barn och de ska hämtas, lämnas och åka på aktiviteter är det också skönt att veta flera månader i förväg vilka dagar och tider det är som gäller. Fasta rutiner är bra för alla.

Exempel 2: Linköping

Helena Balthammar är borgmästare i Linköpings kommun. Så långt tillbaka som hon kan minnas har mötena i kommunstyrelsen och nämnderna hållits på dagtid.

– Inga möten börjar före klockan 09. Vissa börjar efter lunch, fullmäktige exempelvis börjar klockan 14. Något som införts på senare år är att fullmäktiges möten inte håller på längre än till klockan 21.

Som kommunfullmäktiges ordförande är det Helena Balthammars ansvar att se till att mötena inte drar över på tiden.

– Eftersom diskussioner och debatter är viktiga i samband med motioner bordlägger vi hellre ärenden i stället för att minska tiden för diskussioner. Min personliga uppfattning är att möteskvaliteten, och därmed beslutsunderlagen, inte skulle bli bra om vi lät mötet hålla på utan stopptid och till långt in på natten.

En årsplanering görs över alla möten i fullmäktige, styrelsen, utskotten och nämnderna. Denna möteslista ska vara färdig och klar att skickas ut till alla ledamöter i november.

– Jag och många med mig har själva erfarenhet av att växla mellan rollen som politiker och lönearbetet. Den långa framförhållningen när det gäller mötestider förenklar för arbetsgivarna om de behöver ta in en ersättare för dig.

Exempel 3: Uppsala

I Uppsala har försök att förlägga kommunfullmäktiges möten på dagtid stött på hårt motstånd.

– Vi har haft jättediskussioner om detta, berättar Marlene Burwick, KSO sedan valet 2014.

– En av de känsligaste diskussionerna som vi har haft, faktiskt. Ja, jag tror att det är den tuffaste fajten jag och Erik (också kommunalråd, S) har tagit i någon fråga under våra sex år tillsammans.

– Men vi klarade inte av att vinna den. I stället har vi lite av en lose-lose-lösning, en halvmesyra. Vi börjar kommunfullmäktige klockan 13 på måndagar och kör till klockan 22. Det vi har uppnått är att vi har lyckats stryka tisdagskvällarna, som tidigare var en reservdag, så vi har kunnat stryka en kväll.

– Huvudargumentet mot att ha KF-möten på dagtid har varit att det är svårt att kombinera med en yrkeskarriär. ”Man kan ju inte göra karriär!” ”Man kan ju inte ha ett normalt jobb då”, så säger folk, enligt Marlene Burwick.

– I Uppsalas kommunfullmäktige är det en hel del ledamöter som har jobb inom regeringskansliet eller inom näringslivet i Stockholm och de vill klara av sina uppdrag på kvällstid.

Exempel 4: Kumla

I Kumla försöker de enligt KSO Katarina Hansson att ha en föräldravänlig strategi när de lägger ut mötestider. Mötena förläggs till vanliga skolveckor och inte skollov.

– Det handlar inte bara om att yngre barn ska ha sina föräldrar till hands. Utan man måste också kunna få vara mormor, morfar, farmor och farfar o.s.v., säger Katarina Hansson.

Gör det enklare att ta med barn till möten

”Praxis, social acceptans och bemötandet från kollegor tror jag är väldigt viktigt. Det ska kännas okej att ta med barnen.” Kvinnlig toppolitiker i Värmland.

Det finns både formella och informella regler som begränsar småbarnsföräldrars möjligheter att delta i politiska sammanträden. Informella regler kan vara synen bland andra politiker och tjänstemän på att ta med sig sina barn till möten. Formella regler kan vara nationella eller lokala regler för att antingen ta med barnen eller att få ersättning för barnpassning.

År 2002 infördes en ändring i kommunallagen med det specifika syftet att underlätta för barnföräldrars lokalpolitiska engagemang. Fritidspolitiker med barn gavs rätt till ekonomisk ersättning för barn-tillsyn under politiska möten. I kommunallagens fjärde kapitel står att läsa att

”Förtroendevalda med barn som har behov av tillsyn har rätt till skälig ersättning för kostnader för barn-tillsyn som uppkommer när de fullgör sina uppdrag. Detta gäller dock inte förtroendevalda som fullgör uppdragen på heltid eller en betydande del av heltid.” (4 kap. 12 b § kommunallagen, 2002:249)

Även om rätten till ersättning existerar i lagens formella mening är det inte likställt med ett praktiskt system som också utnyttjas av landets fritidspolitiker. Enligt svaren på vår enkät har rätten till ersättning förblivit helt outnyttjad i hälften av landets kommuner (se Figur 3). I en tredjedel av kommunerna utnyttjas möjligheten ”ibland” och det är bara i ett litet fåtal av kommunerna som ledande politiker menar att den utnyttjas ”ofta”. Det är tydligt att kommunerna inte lyckats införa praktiska system för utnyttjandet av rätten till barn-tillsyn.

En intressant kontrast till de lokalpolitiska arbetsvillkoren är det system som införts i den svenska riksdagen. Där erbjuds tillfällig och avgiftsfri barnverksamhet för barn mellan ett och tolv år till tjänstgörande riksdagsledamöter. Barnverksamheten bedrivs i riksdagens lokaler och har öppet måndagar och fredagar kl. 8.00–15.00 och tisdagar–torsdagar kl. 8.00–18.00. Vid behov kan öppettiderna förlängas, dock längst till kl. 23.00 (RFS 2013:9).

Föräldravänliga åtgärder

- X Håll möten på samma tider varje gång.
- X Inför regler för när möten ska avslutas.
- X Underlätta mötesdeltagande på distans.
- X BUBBLARE: Håll möten på dagtid.

Flera [politiker] efterfrågade en gemensam barnomsorg, men fick konstatera att det inte skulle gå att ha öppet ett av kommunens fritids eller förskolor enbart för fullmäktiges barn. I stället blev de hänvisade till möjlighet att få ersättning för barnvakt, när kommunfullmäktigemöten pågår på kvällstid. Men det är få som utnyttjar rätten till ersättning, enligt Helena Balthammar.

– Majoriteten tar med sina barn eller ser till att den andra föräldern eller en anhörig ställer upp.

Helena Balthammar (S), borgmästare

På kommunal nivå skulle vi kunna tänka oss en liknande verksamhet i ett rum i anslutning till möteslokalerna för kommunfullmäktige. Ett sådant system skulle också kunna anpassas för att underlätta den ekonomiska ersättningen för barntillsynen genom att undanta föräldern från att behöva kontakta barnvakt och sköta

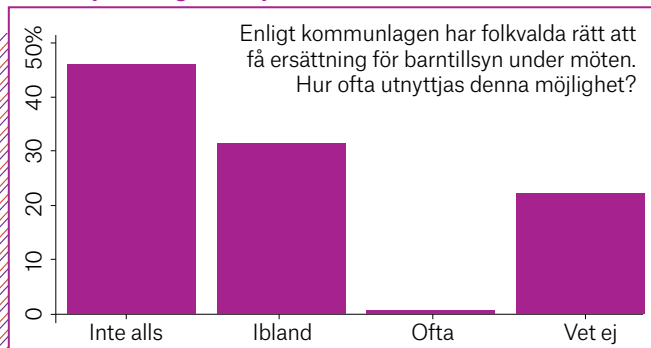
Vi har full barnvaktstäckning innan man har förskoleplats genom att anställa barnvakten. Det borde fler kommuner ha.

Toppolitiker i västra Sverige

utbetalningar och lämna in blanketter. Även heltidspolitikers barn, som inte omfattas av kommunallagens rätt till ersättning, skulle på detta sätt kunna ges möjlighet att delta i den gemensamma tillsynen.

Tidigare studier har särskilt lyft vikten av den fysiska infrastrukturen för föräldrars möjlighet att delta på politiska möten (Palmieri 2011). Institutioner som byggts upp i en tid där endast män befolkade maktens rum är sällan anpassade till deltagandet av ammande mammor eller barn på tillfälligt besök. Internationellt sett är det inte ovanligt att parlament helt saknar damtoalett eller skötrum. Och även om damtoaletter knappast saknas i svenska kommunhus är det enligt vår undersökning bara

Figur 3. Utnyttjande av rätten till kompensation för barnpassning under politiska sammanträden

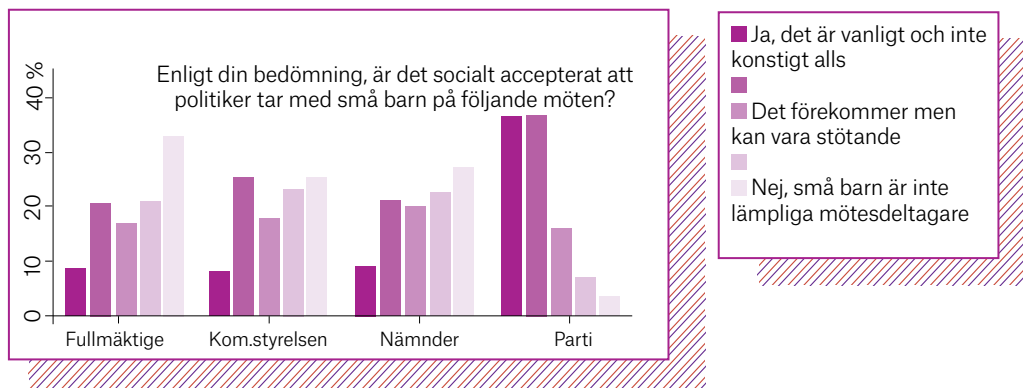

drygt hälften som har skötrum i anslutning till kommunfullmäktiges möteslokaler. Det är också sällsynt att det finns ett lek- eller videorom för barn i lite högre åldrar.

Skapa barnvänliga möteslokaler

Ett alternativ till att barn får tillsyn i avgränsade rum är att de befinner sig inne i själva möteslokalen. Enkätstudien visar på stora skillnader i hur socialt accepterat det är att ta med barnen till olika typer av sammankomster (se Figur 4). Toleransen är störst på partimöten, där mer än en tredjedel av de tillfrågade svarar att det är "vanligt och inte konstigt alls" att barn är närvarande. Andelen är lägst i kommunfullmäktige, till och med lägre än på möten i nämnder och med kommunstyrelsen. För fullmäktigemöten svarar färre än 10 % att det är "vanligt och inte konstigt" att barn är närvarande, medan en tredjedel svarar att barn "inte är lämpliga mötesdeltagare".

Figur 4. Social acceptans för barns närvaro på politiska möten.

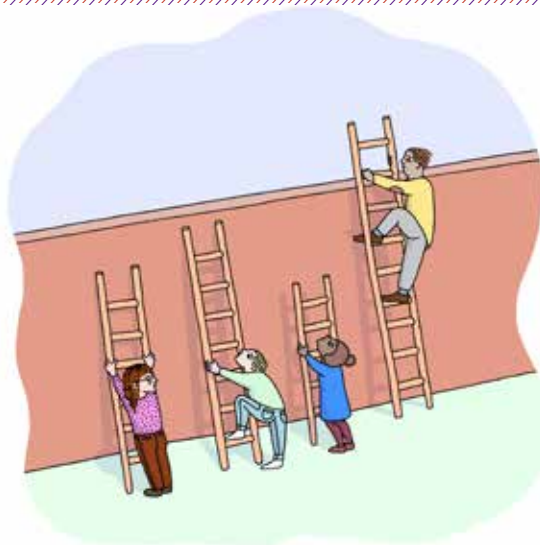

Åtgärder för heltidspolitiker

X Inför och informera om enkel praxis för att dra nytta av den lagstadgade rätten till ersättning för barntillsyn under möten, möjligen i ett avskilt lek- eller vilorum i anslutning till fullmäktiges lokaler.

X Arbeta aktivt med sociala normer som begränsar möjligheten att ta med barn på politiska möten.

X Tillhandahåll skötrum i kommunhuset och/eller i anslutning till viktiga möteslokaler.

Åtgärder för heltidspolitiker och KSO

”Har svårt att se hur t.ex. kommunalråd skulle fungera i sitt uppdrag kombinerat med ett aktivt föräldraskap. I likhet med andra arbeten och uppdrag som kräver ”mer än heltid” är möjligheterna till en framgångsrik politisk karriär kopplad till bra backup från övriga familjen”. Kvinnlig politiker i Norrlandskommun.

Under de senaste årtiondena har den politiska makten i lokalpolitiken kommit att koncentreras hos kommunalråden i allmänhet, och kommunstyrelsens ordförande i synnerhet (Nilsson 2001). Ända sedan 1960-talet har antalet förtroendeuppdrag, både ordinarie och ersättare, stadigt minskat. 1964 var det totala antalet kommunala förtroendeuppdrag, ordinarie och ersättare, 187 000. 2011 hade antalet uppdrag minskat till cirka 38 000 stycken (SOU 2015:24). Detta har varit en viktig faktor i att en större arbetsbörda kommit att vila på de del- och heltidsanställda politikerna.

Koncentration av makt till en enskild person kan göra det politiska arbetet mer effektivt, men det kan också leda till att posten blir ett jobb som bara kan utföras av ett fåtal. Uppdraget uppfattas av många som ett uppdrag du har dygnet runt. Det innefattar inte bara en arbetsledande roll i kommunstyrelsen, ett arbetsgivaransvar för de kommunala anställda samt ansvar för budget och planering av politiken, utan också ett omfattande antal uppgifter i det egna partiet. Där ingår att vara ute bland väljarna och representera kommunen i offentliga sammanhang olika tider i veckan.

De olika uppgifterna som en KSO utför innebär långa arbetsveckor, med arbetsdagar som sträcker sig till sent på kvällen och arbete på helger. En gräns mellan uppdragets arbetsuppgifter och ansvarsområden och privatlivet kan därmed vara svår att dra. Stefan Lissmark (S), styrelseordförande i Höörs kommun, beskriver ett uppdrag som är minimalt reglerat, och som på samma gång innebär en stor frihet – och ett stort ansvar.

– Ingen säger åt dig när uppdraget är slut för dagen, det finns inga gränser och du kan fylla tiden hur du vill. Det är minst sagt lätt att jobba ihjäl sig. Även om riktmärket är fyrtio timmars arbetsvecka är det lätt att jobba dygnet runt.

Kvällsarbetet är mycket omfattande för dem med störst ansvarsområden. Vår enkätundersökning visar att den

genomsnittliga KSO:n och vice KSO:n lägger elva timmar kvällstid i veckan på sitt uppdrag. Även om en betydande del av vice KSO:erna också har svarat att de lägger ner mer än 40 timmar i veckan på sitt uppdrag, blir det tydligt att arbetsbördan är så mycket högre för KSO:erna. Dessa siffror behöver ses i relation till politikernas arvoderingsgrad. Långt ifrån alla vice KSO:er är heltidspolitiker, vilket betyder att förtroendeuppdraget ska samexistera med ett lönearbete.

Arbetsbeskrivningen och arbetsvillkoren för de politiska uppdragen bestäms lokalt. Omfattningen och förväntningarna på politiska uppdrag styrs av de politiska partierna, men också av medborgare och medier. Det ger utrymme för varje kom-

Det är lätt att jobba fem kvällar i veckan.

Manlig toppolitiker i Norrlandskommun

mun att definiera ett uppdrag som är förenligt med ett aktivt föräldraskap för små barn.

Men vad är en modern KSO? Vilka typer av arbetsvillkor ger en mer tillåtande arbetsmiljö för föräldrar till små barn? Riktmärken kan hämtas från samtida forskning från olika vetenskapliga discipliner. Inom nationalekonomin har fokus varit på arbetens totala arbetsbörda i antal timmar och hur oersättlig en person är på sitt jobb (Katz och Goldin 2010, Goldin 2014). Oersättliga personer saknar flexibilitet för var och när de jobbar. De har svårt att exempelvis ta en paus i arbetet för att åka med ett barn till doktorn.

Inom svensk arbetsmiljöforskning har den så kallade ”krav-kontroll”-modellen haft stort genomslag (Karasek och Theorell 1990). Den beskriver vilka typer av arbeten som utgör ett hot mot människors hälsa och välbefinnande. Att ett arbete ställer stora krav, liksom i fallet för kommunalråd, är

en av de två riskfaktorerna. Men effekten av kraven på hälsan är helt beroende av den andra aspekten: möjligheten till kontroll. En individ som möter höga krav behöver samtidigt kunna besluta om vad den ska göra, när den ska göra det, och när det är okej att ta en paus. Om inte är risken stor för ett spänt arbete med avsaknad av stöd, den värsta möjliga arbetsmiljön från ett stress- och hälsoperspektiv.

För att kunna kombinera uppdraget med en aktiv föräldraroll gäller det att framförallt inte ta på sig så många uppdrag utan fördela detta på övriga politiker. Men det är mycket prestigé i detta ...

Manlig toppolitiker i Västra Götaland

Dela på uppdragen och gör enskilda personer mindre oersättliga

Att döma av majoriteten av de öppna svaren i enkätundersökningen handlar förtroendeuppdragens totala arbetsbörda för det första om att många och stora ansvarsområden tilldelas eller frivilligt åtas av KSO:n. För det andra finns det en kultur inom flera kommuner som handlar om att man ”ska” lägga ner all sin vakna tid på uppdraget och delta i vartenda möte. Att delegera ansvar till andra politiker genom någon form av delat ledarskap kan vara en väg ut ur detta.

Det finns många kommuner som tagit steg i att förändra arbetsvillkoren i denna riktning. Stefan Lissmark (S), Höör kommun, beskriver hur han över tid har blivit bättre på att delegera.

- Dels som KSO men också att vi inom partiet jobbar så att många får ta del av olika utbildningar och delar upp ansvars- och expertområden.
- På det sättet fördelas bördan. Ensam är inte stark.

Anställ politiska sekreterare eller assistenter som avlastar de tyngsta uppdragen

Ett alternativ till att dela uppdrag mellan politiker kan vara att skapa ett djupare och bredare system av praktiskt stöd för de heltidsanställda. En politisk sekreterare är en person med en anställning av kommunen men med samma partipolitiska bakgrund som politikern som den arbetar för. Anställningen är knuten till ett visst politiskt mandat och upphör efter mandatperiodens slut.

En kommun som nyligen infört politiska sekreterare är Kumla, där politikerna i kommunstyrelsen upplever att arbetsbelastningen är stor trots att Kumla är en relativt liten kommun. Katarina Hansson (S), KSO i Kumla kommun, berättar att den politiska sekreteraren fungerar som hennes förlängda arm, inte minst när det gäller informationsinhämtning och genom att hjälpa till med att svara på frågor som kommer både internt och externt.

– Visst kan det vara enkelt gjort att man fyller på med nya uppgifter för de håll den politiska sekreteraren täpper igen, säger Katarina Hansson.

– Men jag tror helt klart att jag suttit hemma och jobbat färre kvällar tack vare tillgång till sekreterare.

Det vore önskvärt att som KSO ha tillgång till en politisk sekreterare, det skulle avlasta uppdraget väldigt mycket och ge mer tid för familjen.

Kvinnlig toppolitiker i västra Sverige

Marlene Burwick, som är KSO i Sveriges fjärde största stad Uppsala, har ingen assistent som kan avlasta henne.

– Men den här mandatperioden har vi ökat stödet till politiska sekreterare. Nu har vi två politiska sekreterare och en stabschef. Stabschefen avlastar

väldigt mycket, hon är spindeln i

nätet på kommunledningskontoret. Hon kan rodla i ärenden, och sitta med tjänstemän. Det är jättebra, sånt tar ju också tid. Jag kan ha mera fokus på mötena.

Marlene Burwick säger att en viktig anledning till att det gick att driva igenom ett ökat stöd till politiska sekreterare är att det fanns en överenskommelse över blockgränsen om att göra detta redan innan valet.

– Fredrik (Fredrik Ahlstedt, moderat oppositionskommunalråd), han kommer ju från näringslivet. Han tyckte inte att det var professionellt nog. Vi hade bara en politisk sekreterare under hela förra mandatperioden, och det hade Moderaterna också, som då var i majoritet. Vi var helt överens om att vi måste ha det bättre.

Socialdemokraterna har idag tre politiska sekreterare, och har valt att ge en av dem titeln stabschef.

Gör upp med myten om att politiker måste vara ständigt tillgängliga

Många kommunstyrelseordförande upplever höga krav från omgivningen när det gäller deras tillgänglighet. Omvärlden har förväntningar på att de ska involvera sig i allt och närvara vid alla arrangemang.

Attityder är viktiga men svåra att ”reglera”. Hur kan det gå till att ”arbeta bort myten att en KSO måste jobba och vara tillgänglig jämt” som en av politikerna som svarade på vår enkät efterlyste?

En del av att förändra detta kan handla om att skapa förståelse för småbarnsföräldrars särskilda villkor som förtroendevalda och toppolitiker.

Katarina Hansson, som är KSO i Kumla kommun, berättar att hon gått in i rollen som kommunalråd med inställningen att hennes barn är viktigast.

– Med det förhållningssättet har jag tackat ja till att bli politiker. Jag har alltid gett barnen tid och har skapat utrymme för det.

Katarina Hansson menar att mycket handlar om hur man pratar kring det politiska uppdraget, och gör det till en prioriterad fråga att skapa förutsättningar för alla att vara politiker: kvinnor, män och småbarnsföräldrar.

– Jag tänker inte att jag går med i tävlingen med att den med fullast almanacka vinner. Det gäller att ha ett modernt politiskt ledarskap hela tiden för att attrahera in nya politiker.

Att prata "högt" om villkoren och förutsättningarna för att vara politiker och förälder. Att ledande företrädare är en aktiv förälder, det "smittar av sig".

Manlig toppolitiker i Mellansverige

Skapa egna rutiner för föräldraledighet

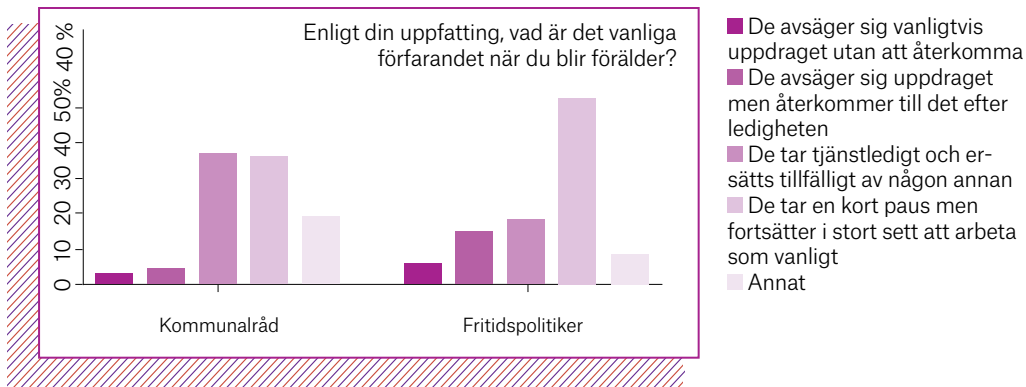
Den relativt låga andelen småbarnsföräldrar inom kommunpolitiken är sannolikt nära relaterad till formella, lagmässiga, svårigheter att kombinera politiska uppdrag med föräldraledighet. Förtroendevalda har inte rätt att vara föräldralediga, eller för den delen tjänstlediga, från sitt förtroendeuppdrag. Det bror på att kommunpolitikern, som är direkt eller indirekt folkvald, inte är en arbetstagare i lagens mening, något som gäller både för fritids- och heltidspolitiker. Enligt dagens kommunlag ska den som under en period inte kan fullgöra sitt uppdrag på grund av föräldraledighet avsäga sig sitt uppdrag.

Det behövs en tillåtande attityd. Då fixar sig allt. Skriver jag som var heltidspolitiker med små barn och som var gift med en annan heltidspolitiker.

Kvinnlig toppolitiker i södra Sverige

Figur 3a Praxis för ledighet i samband med föräldraskap, heltidsanställda politiker (t.v.) och fritidspolitiker (t.h.)

Figur 3a redovisar svaren från vår enkätundersökning om det "vanliga förfarandet" när en politiker blir förälder. Till vänster ser vi svaren för kommunalråd, och till höger svaren för fritidspolitiker. Svaren visar tydligt att det är relativt ovanligt att huvudsaklig praxis är att politiker lämnar sina uppdrag. Det är också ovanligt att de avsäger sig uppdraget tillfälligt. Bland fritidspolitiker är i stället den vanligaste praxisen att personen "tar en kort paus men fortsätter i stort sett att arbeta som vanligt". Även bland kommunalråd är detta det vanligaste förfarandet i ungefär en tredjedel av kommunerna. Men det är nästan lika stor, eller lika liten (!), andel kommuner där det vanligaste förfarandet är att kommunalråd ersätts av någon annan under en period.

Vad säger Sveriges Kommuner och Landsting?

Sveriges Kommuner och Landsting, SKL, ska arbeta för att stärka och utveckla den kommunala självstyrelsen. Enligt organisationens egen vision och uppdrag ska detta uppnås bland annat genom att ge stöd till förtroendevalda och fritidspolitiker.

I en intervju med SKL:s förbundsjurist Helena Linde bekräftar hon att många kommuner försöker lösa frågan om föräldraledighet genom att hitta lösningar inom partierna, utan att besluta om några egna formella regler.

– Den som ska vara föräldraledig begär då sitt entledigande och denne ersätts av en annan inom partiet. När föräldraledigheten är slut har man i förväg bestämt att ersättaren i sin tur begär sitt entledigande och den föräldraledige går då in som ersättare och får på så vis tillbaka sitt eller sina uppdrag.

Helena Linde lyfter även fram att det kan finnas skatteaspekter på arvodesfrågan som är viktiga att tänka på. – Eftersom du i princip inte kan vara ledig från ditt förtroendeuppdrag kan du inte heller avstå arvodet.

Helena Linde konstaterar att reglerna skapar problem för småbarnsföräldrar eller unga som vill göra karriär inom kommunpolitiken, men pekar samtidigt på att det finns ett politiskt motstånd mot regler som gör att förtroendeuppdraget mer liknar en regelrätt anställning.

– Det har aldrig varit tanken med förtroendeuppdragen, vilket också syns på ersättningsnivåerna. För majoriteten av våra kommuner är inte arvodesnivåerna på en nivå som går att likställa med ett lönearbete.

Frågan om föräldraledighet för yrkespolitiker behandlades av en statlig utredning som under våren lämnade sitt betänkande ”Låt fler forma framtiden!” (SOU 2016:5) till ansvarigt statsråd Alice Bah Kuhnke. Utredningen föreslog att en ny paragraf ska införas i kommunallagen, som gör det möjligt även för yrkespolitiker att vara föräldralediga:

”15 b § Fullmäktige får besluta att en förtroendevald som fullgör sitt uppdrag på heltid eller betydande del av heltid får ledigt från uppdraget under en tidsbegränsad period, för att vara föräldraledig. Detsamma gäller en sådan förtroendevald som på grund av sjukdom har nedsatt arbetsförmåga. Om en förtroendevald får ledigt ska fullmäktige besluta hur lång tid ledigheten ska vara och om ekonomiska förmåner enligt 14 § ska utgå under ledigheten. Fullmäktige får utse en ersättare för den förtroendevalde under ledigheten.” (SOU 2016:5, s. 652).

Framtiden kommer att utvisa om regeringen föreslår en förändring av kommunallagen, men tills vidare måste kommunerna själva skapa praxis för att hantera ledighet i samband med att politiker blir föräldrar. Det är alltså upp till lokala beslutsfattare att själva skapa ett arbetssätt som tillåter någon form av föräldra- och tjänstledighet och på så sätt underlätta småbarnsföräldrars politiska engagemang. I det här avsnittet går vi igenom några sådana exempel.

Behov av förändrad lagstiftning

Vad Stefan Lissmark (S) vet har ingen heltidsarvoderad politiker i Höörs kommun varit föräldraledig. Kommunen har inte heller skapat egna regler för att förtroendevalda ska kunna vara föräldralediga. Dock är det en av flera frågor som rör de förtroendevaldas rättigheter i kommunen som ska ses över under året.

– Självklart går det att lösa partipolitiskt, att man har sina ersättare som kan gå in för en. Samtidigt blir det problem med arvodet, du kan inte som arvoderad förtroendepolitiker i dag tacka nej eller låta den gå till din ersättare.

Därför anser Stefan Lissmark att lagen bör förändras så att även hel- och deltidisarvoderade politiker ska ingå i socialförsäkringssystemet och därmed kunna vara sjukskrivna och föräldralediga. Då skulle arvodet kunna flyttas över till ersättaren under tiden man är borta.

– Har man kunnat införa sådana regler på riksdagsnivå kan jag inte se varför det inte skulle kunna gå att göra på kommun- och regionnivå.

– Det är en lång och hård process att ta sig till de högsta politiska positionerna. Att du ska tvingas avgå när du väl är där och har all den erfarenhet, kompetens och inte minst väljarnas och partiets förtroende, bara för att du blir förälder och ska vara borta max ett år, är dåligt för alla inblandade.

Helena Balthammar (S) är förvånad över att SKL inte anser att det är juridiskt hållbart för en enskild kommun att skapa ett reglemente som gör det möjligt för förtroendevalda att vara föräldralediga, eller för den delen sjukskrivna.

– Vi politiker ska vara förebilder för den politik vi strävar och arbetar för, alltså för ett mer jämställt samhälle och arbetsliv. Därför menar jag att det bör vara en självklarhet att även en politiker ska kunna vara föräldraledig under en period utan att dina uppdrag fråntas dig.

–Föräldraledighetslagen och jämställdhetslagen har banat väg för ett mer jämlikt samhälle. Det uppstår en märklig situation om villkoren för förtroendevaldas arbetsmiljö medverkar till det rakt motsatta.

Så här går det att göra: Tre kommuner som har gått sina egna vägar

Örebro

Förtroendevalda har rätt till ledighet utan avdrag på arvodet med de antal dagar per år som motsvarar årssemestern enligt Allmänna bestämmelser för kommunanställda. Det gäller bestämmelser om såväl sjukdom och civil- och värnplikt som "enskilda angelägenheter" och föräldraledighet.

Källa: Arvoden och ersättningar till förtroendevalda i Örebro kommun och partigrupsresurser för mandatperioden 2014/2015–2018 samt partistöd. Beslut fattade av KF i september 2014.

Eskilstuna

2014 beslutade Eskilstuna att från och med 2015 ge förtroendevalda som utses av Eskilstuna kommun möjlighet till föräldraledighet utan att behöva avsäga sig sina uppdrag. Föräldraledigheten ska godkännas av kommunfullmäktige. Det organ som har valt den förtroendevalde ska också utse dennes ersättare. Beslutet innebär också att ersättningsreglementet för förtroendevalda i Eskilstuna kommunkoncern ska revideras, så att regelverket för föräldraledighet förtydligas.

Källa: Rätt till föräldraledighet för förtroendevalda (Eskilstuna kommun KSKF/2014:268)

Linköping

För kommunalråd och kommunfullmäktiges ordförande tillämpas samma regler vid sjukdom, ledighet för vård av barn samt ledighet för värnpliktstjänstgöring som för kommunens arbetstagare. Så här skriver kommunen i sina regler bestämmelser för ekonomiska ersättningar till förtroendevalda: "När annan förtroendevald med fast arvode, på grund av sjukdom eller av annan anledning, är förhindrad att fullgöra sitt uppdrag under tid som överstiger 2 månader, skall arvodet minskas i motsvarande mån. Ledamot, som planerar ledighet längre än 2 månader, skall anmäla detta till nämnden/styrelsen, som då kan besluta att en ersättare övertar den lediges uppdrag och förmåner under ledigheten."

Källa: Regler för ekonomiska ersättningar till förtroendevalda i Linköpings kommun 2015–2018 Bestämmelser om ekonomiska ersättningar till förtroendevalda i Linköpings kommun 2011–2014

Föräldravänliga åtgärder

- X Uppdatera bilden av och förväntningarna på en modern KSO.**
- X Dela på uppdragen och gör enskilda personer mindre oersättliga.**
- X Anställ politiska sekreterare/assistenter som avlastar tunga uppdrag.**
- X Gör upp med myten om att politiker måste vara ständigt tillgängliga**
- X Inspireras av andra kommuner – gör det möjligt för förtroendevalda att vara föräldralediga.**

Föräldravänliga villkor för kommunpolitiker: En checklista

Mötestider och mötesrutiner

- X Håll möten på samma tider varje gång.
- X Inför regler för när möten ska avslutas.
- X Underlätta mötesdeltagande på distans.

BUBBLARE: håll möten på dagtid.

Gör det enklare att ta med barn till möten

- X Inför och informera om enkel praxis för att dra nytta av den lagstadgade rätten till ersättning för barntillsyn under möten, möjligen i ett avskilt lek- eller vilrum i anslutning till fullmäktiges lokaler.
- X Arbeta aktivt med sociala normer som begränsar möjligheten att ta med barn på politiska möten.
- X Tillhandahåll skötrum i kommunhuset och/eller i anslutning till viktiga möteslokaler.

Gör det möjligt att vara föräldraledig

- X Skapa en lokal praxis som gör det möjligt för förtroendevalda att vara föräldralediga utan att tvingas avsäga sig sina uppdrag.

Uppdatera bilden av en modern KSO

- X Uppdatera bilden av och förväntningarna på en modern KSO.
- X Dela på uppdragen och gör enskilda personer mindre oersättliga.
- X Anställ politiska sekreterare eller assistenter som avlastar de tyngsta uppdragen.
- X Gör upp med myten om att politiker måste vara ständigt tillgängliga.

Slutdiskussion och sammanfattning

Demokratin är beroende av medborgarnas aktiva deltagande. Det är därför viktigt att göra politiken tillgänglig för fler. Kommuner har ansvar för många offentliga verksamheter som rör föräldrar till små barn, men arbetsmiljön i lokalpolitiken är inte alltid välkomnande för föräldrarnas deltagande.

Det är kommunerna själva som i hög grad bestämmer politikernas arbetsmiljö, och vår kartläggning av kommunpolitikernas arbetsvillkor visar att det finns utrymme för positiva förändringar. Många kommuner har till exempel inte genomfört åtgärder som borde vara relativt enkla att genomföra, såsom fasta scheman för möten, fasta sluttider och skötrum i anslutning till möteslokalerna.

Kommunernas egen roll i förändringsarbetet blir tydligt i vår kartläggning av hur den lagstadgade rätten till ekonomisk ersättning för barn tillsyn under möten tillämpas. Det är tydligt att en lagstadgad rättighet inte automatiskt tillämpas i praktiken.

Föräldraledighet är inte en lagstadgad rättighet för vare sig fritids- eller heltidspolitiker eftersom kommunala förtroendeuppdrag inte är likställda med en anställning i lagens mening. Det blir därför upp till varje kommun att utveckla en praxis för att tillåta flexibel frånvaro för nyblivna föräldrar. Vi har gett några exempel på sådana system.

Forskning om heltidspolitiker har visat att dessa positioner innebär en stor arbetsbörda och en låg grad av kontroll. Det kan i sin tur leda till att en alltför snäv skara människor kan tänka sig uppdraget, och också skada hälsan hos dessa. Visst kan det kännas bra att veta att våra makthavare jobbar dygnet runt för folkets bästa, men kommer en sådan arbetsmiljö att vara attraktiv för de mest lämpade personerna?

I ljuset av de tuffa arbetsvillkoren för de heltidsanställda har vi understrukt vikten av att definiera de politiska heltidsuppdragen som just heltid, inte som uppdrag som ständigt måste utföras på övertid och inte uppdrag som förutsätter tillgänglighet 24 timmar om dygnet. En förändring mot delegering, delade uppdrag eller förstärkning av den politiska staben torde vara praktiskt möjlig. Här blir det också viktigt att separera prestige och makt från arbetsmiljö. Fokus bör ligga på att skapa en position som är praktiskt möjlig att inneha för personer i alla skeden av livet, även personer som har små barn.

Vår önskan är att de åtgärder mot en mer föräldravänlig arbetsmiljö som vi presenterar kan fungera som en inspiration för praktiskt arbete. Åtgärder kan innefatta praktiska regler inom områden som mötesrutiner, föräldraledighet och praktiska arrangemang för barn tillsyn. Minst lika viktigt är det sannolikt att arbeta för att förändra normer och attityder. Vår undersökning tyder på att sådana normer kan vara mer toleranta inom de politiska partierna än inom fora där många partier deltar tillsammans, såsom fullmäktige eller nämnder. Att låta de allmänna utrymmena inspireras av partiernas kultur, eller att partier kan lära av varandra, kan således vara en av flera vägar framåt.

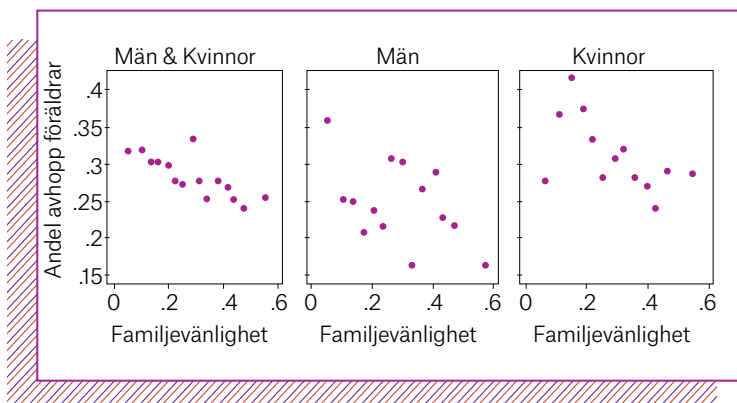
Flera åtgärder – bättre resultat

Spelar det någon roll om en kommun gör föräldravänliga förändringar av arbetsvillkoren för de förtroendevalda? Vi kan jämföra kommuner med mer eller mindre familjevänliga arbetsvillkor för att se om, och hur, villkoren är kopplade till avhopp bland småbarnspolitikerna. Med andra ord kan vi undersöka om de kommuner som enligt vår undersökning har infört fler av de åtgärder som vi rekommenderat, också

har färre avhopp bland nyblivna föräldrar. Vi har skapat ett index på de lokala arbetsvillkoren i politiken (se appendix för detaljer) för att få ett samlat mått för varje kommun. Högre värden innebär fler åtgärder. I nästa steg beräknar vi den genomsnittliga andelen avhopp bland småbarnsföräldrar från uppdrag i kommunfullmäktige.

I figur 5 kan vi utläsa sambandet mellan familjevänliga arbetsvillkor och avhopp, där statistiken också presenteras separat för kvinnor och män. Varje punkt i figuren är det genomsnittliga värdet för 50 kommuner, där samma kommun observeras tre gånger, en gång för valperioden 2002–2006, en gång för perioden 2006–2010 och en gång för perioden 2010–2014.

Figur 5. Index över familjevänliga arbetsvillkor och andelen avhopp bland småbarnsföräldrar (0–6 år) bland män och kvinnor

Källa: Författarnas egna beräkningar utifrån surveysvar och politikerdata.

Not: Sambanden i den vänstra figuren är statistiskt säkerställda på fem procents signifikansnivå, medan sambanden i de två till höger är säkerställda på tio procents signifikansnivå.

Vår undersökning ger stöd för att både män och kvinnor med små barn är mindre benägna att hoppa av sina uppdrag i kommuner där villkoren är mer familjevänliga. Sambanden i figur 5 är tydligt negativa, med en lägre andel avhoppare där fler åtgärder har införts. Sambandet kan också tyda på att småbarnsföräldrar som stannar kvar i politiken är mer drivande i att införa fler åtgärder. Oavsett tolkning är det tydligt att arbetsvillkoren och ett större engagemang hänger ihop, både för mammor och för pappor. I de kommunfullmäktige som är mest familjevänliga ser vi ungefär en tredjedel färre avhopp jämfört med i de kommuner som är minst familjevänliga.

Som slutord är det värt att notera att det kan finnas motsättningar mellan vissa åtgärder som vi förslagit och den politiska representationen av andra grupper än just småbarnsföräldrarna. Att ha möten på dagtid är svårt för den som inte kan vara frånvarande från sitt jobb, något som är vanligare inom arbetaryrken än för tjänstepersoner. De flesta åtgärder torde dock vara relativt okontroversiella. Vi uppmanar därför politiker, som är vana att förändra samhället till det bättre, att vända uppmärksamheten mot den egna arbetsmiljön och göra den tillgänglig för fler.

Litteraturlista

Folke, Olle & Rickne, Johanna. 2015. *Vertikal ojämlikhet i kommunpolitiken*. Rapport ur demokratiutredningen 2014

Folke, Olle & Rickne, Johanna. 2016. *The glass ceiling in politics formalization and empirical tests*. *Comparative Political Studies*

Goldin Claudia och Lawrence Katz. 2011. *The Cost of Workplace Flexibility for High-Powered Professionals*. *The Annals of the American Academy of Political and Social Science* 638(1):45–67

Goldin, Claudia. 2014. *A Grand Gender Convergence: Its Last Chapter*. *American Economic Review* 104(4): 1091–1119.

Hewlett, Sylvia A. och Luce, Carolyn, B. 2006. *Extreme jobs: the dangerous allure of the 70-hour workweek*. *Harvard Business Review*, 84(12).

Jonsson, Leif. 2003. *Kommunstyrelseordförande: Kommunledare med politisk förankring*. Västra Frölunda: Nya Doxa.

Järnbert, Mikaela och Johan Wilén. 2013. *Folkvaldas villkor i kommunfullmäktige – en studie om representativitet, avbopp och synen på uppdraget*. Demokratistatistik Rapport Nummer 15. Statistiska centralbyrån

Karasek, Robert, A. och Tores Theorell. 1990. *Healthy work stress, productivity and the reconstruction of working life*. New York: Basic Books.

Karlsson, David och Mikael Gilljam (red.). 2014 *Svenska politiker: Om de folkvalda i riksdag, landsting och kommuner*. Stockholm: Santérus Förlag.

Murray, Rainbow. Murray, Rainbow. 2014. *Quotas for men: Reframing gender quotas as a means of improving representation for all*. *American political science review* 108(3): 520-532.

Nilsson, Thorbjörn. 2001. *Den lokalpolitiska karriären: En socialpsykologisk studie av 20 kommunalråd*. Doktorsavhandling. Lindköpings Universitet.

Palmieri, Sonja. 2011. *Gender-Sensitive Parliaments: A Global Review of Good Practice*. Interparliamentary Union (IPU) Report 65-2011.

SKL 2016 *Inriktningen för Sveriges Kommuner och Landsting 2016-2019: Ansvar för välfärd*. ISBN-nummer:978-91-7585-371-0, Utgivningsdag:2016-01-12.

SCB 2016. *Förtroendevalda i kommuner och landsting 2015*. Demokratistatistik Rapport Nummer 22.

SOU 2016:5. *Låt fler forma framtiden*. Stockholm: Fritzes.

Appendix: Index över familjevänliga arbetsvillkor

Vårt tillvägagångssätt för att sammanställa enkätsvaren för familjevänliga arbetsvillkor till ett index sammanfattas i Tabell A1 nedan. Svaren på sju enkätfrågor används för att räkna samman en variabel där högre värden innebär mer familjevänliga villkor. När vi har två svar från samma kommun, det vill säga från både KSO och vice KSO, används ett genomsnitt för dessa två svar. För frågor som gäller olika politiska forum, exempelvis fullmäktige, kommunstyrelsen och nämnder, räknas poäng för svaren som gäller var och en av dessa. Det totala maxvärdet är 12 poäng, och vi delar därför variabeln med siffran 12 för att få ett index som varierar mellan 0 och 1.

Tabell A1. Förslag på index över föräldravänliga arbetsvillkor

Enkätfråga (förenklad text)	Verksamhetstyper som omfattas av frågan	Kodning av alternativ från enkätfrågan
1. Hålls möten på samma tider eller varierar tiderna?	a. Kommunfullmäktige b. Kommunstyrelsen c. Nämnder	Samma = 1 Varierar = 0
2. Utnyttjas möjligheten till subventionerad barnomsorg vid möten?		Ofta = 1 Ibland = 1 Inte alls = 0 Vet ej = 0
3. Normer för små barns närvaro på möten	a. Kommunstyrelsen b. Kommunfullmäktige c. Nämnder	1. Hög acceptans = 1 2 = 0.75 3. Förekommer men kan vara störande = 0.5 4 = 0.25 5. Barn är olämpliga mötesdeltagare = 0
4 Finns lek/videorum?		Ja = 1 Nej = 0
5. Finns skötrum?		Ja = 1 Nej = 0
6. Praxis vid föräldraskap	a. Kommunalråd b. Fritidspolitiker	Tar paus och ersätts tillfälligt av annan = 1 Tar paus men ersätts ej = 0.5 Avsäger sig uppdraget = 0
7. Antal timmar kvällsarbete på högre positioner*		Tercil 1 = 1 Tercil 2 = 0.5 Tercil 3 = 0

*Genomsnittligt index för svarande KSO och vice KSO.

